

DİN FELSEFESİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Mehmet BAYRAKDAR

Eskiyeni Yayınları: 13

DİN FELSEFESİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Mehmet BAYRAKDAR

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no:13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alinteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

5. Baskı: Nisan 2018

ISBN: 978-605-5978-52-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİCARET LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89

web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

DİN FELSEFESİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Mehmet BAYRAKDAR

Ankara 2018

Prof. Dr. Mehmet BAYRAKDAR

Beşehir'de doğdu (1952). İlkokulu köyünde, ortaokulu ve liseyi Beşehir'de bitirdikten sonra, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1973). Aynı yıl Sorbonne Üniversitesi'nde doktora yapmaya başladı ve felsefe doktoru ünvanını aldı (1978). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi kürsüsünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı (1979) ve doçent oldu (1985). Misafir öğretim üyesi sıfatıyla Georgetown Üniversitesi'nde (1986) ve ODTÜ Felsefe Bölümü'nde ders verdi (1985-1989). Ardından Profesör ünvanını aldı (1991). Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça dillerinde çok sayıda makale ve kitabı yayımlandı. Makalelerinden bazıları Endonezyaca, Farsça ve çeşitli yerel Afrika dillerine çevrilmiştir.

Basılmış başlıca eserleri şunlardır:

Du Coeur á Toi,
İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi,
İslam İbadet Fenomenolojisi,
The Islamic Roots of Modern Science,
İslam Felsefesine Giriş,
Din Felsefesine Giriş
İslam'da Evrimci YaratılışTeorisi.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
KİTABIN KONUSU VE AMACI.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ BOYUT

I. DEYİM VE DİSİPLİN OLARAK DİN FELSEFESİNİN TARİHÇESİ.....	15
A. BATTI'DA DİN FELSEFESİ.....	15
B. TÜRKİYE'DE DİN FELSEFESİ.....	19
C. DİN FELSEFESİNİN DOĞUŞ ORTAMI VE NEDENLERİ.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

DOKTRİNER BOYUT

I. HEGEL'İN DİN FELSEFESİ ANLAYIŞI, DİNİN TENKİTÇİ FELSEFİ SAVUNMASI.....	33
A. DİN FELSEFESİNİN TARİFİ.....	34
1. Din Felsefesinin Tanımı.....	34
2. Din Felsefesinin Konusu.....	34
3. Din Felsefesinin Amacı ve Önemi.....	35
4. Din Felsefesinin Zorunluluğu.....	37
5. Din Felsefesi ve Yöntem.....	38
B. DİN FELSEFESİ VE DİĞER FELSEFİ DİSİPLİNLER.....	40
1. Din Felsefesi ve Metafizik.....	40
2. Din Felsefesi ve Akli Teoloji.....	41
3. Din Felsefesi ve Genel Felsefe.....	44
C. DİN FELSEFESİ DOKTRİNİ.....	45
1. Din Felsefesinin Temel Prensipleri.....	46
a. Dinlerin Diyalektik ve Tarihi Gelişimi.....	46
b. Panmantıkçılık (Panlogisme).....	47
c. Şuûrsal Tecrübecilik.....	48
2. Din Felsefesinin Yapısı.....	50
3. Din Anlayışı.....	53
a. Din Kavramı.....	54
aa. Tarihi Din Kavramı.....	54
ab. Mutlak Din Kavramı.....	55
b. Allah Anlayışı.....	56

c. Dinin Yapısı ve Yapısal Unsurları.....	60
ca. Din ve Felsefe	64
cb. Din ve Sanat	66
cd. Din ve Devlet	67
d. Değerlendirme ve Tenkit	70
II. J.-J. GOURD'UN DİN FELSEFESİ ANLAYIŞI, DİNİN VE DİNİ OLGU- NUN MANTIKSAL TAYİNİ.....	75
1. Din Felsefesinin Tanımı ve Konusu	76
a. Dinin Sahasının Belirlenmesi	76
b. Din Olgusunun ve Sürecinin İncelenmesi	77
2. Din Felsefesinin Yapısal Özelliği	79
3. Din Felsefesi ve Diğer İlimler	81
a. Din Felsefesi ve İlk Felsefe	81
b. Din Felsefesi ve Metafizik	82
c. Din Felsefesi ve Felsefi Psikoloji veya Metapsizik.....	83
d. Din Felsefesi ve Teoloji	83
4. Din Felsefesinin Yöntemi	84
5. Din Felsefesi ve Din	84
a. Dinin Tanımı	84
b. Din Sahası	84
c. Din ve Bilim	86
d. Din ve Allah	89
6. Değerlendirme ve Tenkit.....	90
III. P. ORTÉGAT'IN DİN FELSEFESİ ANLAYIŞI, FİLOZOFLARIN DİN HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİN TENKİDİ.....	94
1. Din Felsefesinin Tanımı ve Konusu	95
a. Madde ve Ruh Antinomisi	96
b. Düşünce ve Fiil Antinomisi	96
c. İçkinlik ve Aşkinlik Antinomisi.....	97
d. Birey ve Toplum Antinomisi	97
2. Din Felsefesinin Kısımları	98
3. Din Felsefesi ve Diğer İlimler	98
a. Empirik İnceleme	99
b. Felsefi İnceleme	100
c. Teolojik İnceleme	101
4. Din Felsefesinin Yöntemi	102
5. Din Nedir?	103

a. Dinin Tanımı	103
aa. Sosyolojik Tanım	104
ab. Entelektüalist Tanım	105
ac. Dinamik Tanım	106
ad. Egzistansiyalist Tanım	106
ae. Sentetik Tanım	106
b. Dinin Menşei ve Tabiatı	107
ba. Tarihi ve Empirik Nazariyeler	107
Max Müller'in Algı Nazariyesi	107
Tahayyül Nazariyesi	108
Empirik Akıl Nazariyesi	109
bb. Dinamik Nazariyeler	109
Feuerbach'ın Nazariyesi	109
Sihir (Magic)	110
Marksizm	110
Cinsel İçgüdü	111
Kötümserlik Hissi Nazariyesi	112
bc. Sosyal Nazariyeler	114
Sosyal Psikoloji Nazariyesi	114
Sosyal Evrim Nazariyesi	114
Sosyolojik Nazariye	116
Ortégat'ya Göre Din	117
6. Değerlendirme ve Tenkit	118
IV. M. Ş. TUNÇ'UN DİN FELSEFESİ ANLAYIŞI, DİNİN DEĞER FELSEFESİNİ YAPMAK	119
1. Din Felsefesinin Tanımı ve Konusu	120
2. Din Felsefesine İhtiyaç ve Amacı	121
3. Din Felsefesinin Dayanağı ve Yöntemi	125
4. Din Felsefesi ve Felsefe	128
5. Din Felsefesi ve Dini Disiplinler	129
6. Din Nedir?	131
7. Değerlendirme ve Tenkit	133
V. H. DUMÉRY'NİN DİN FELSEFESİ ANLAYIŞI, BİR DİNİN TENKİDÇİ FELSEFİ YORUMU VE DİN BİLİMLERİNİN TENKİDİ	134
1. Din Felsefesi ve Dinî Felsefe	135
2. Din Felsefesinin İmkânı Meselesi	138
3. Dinin, Felsefenin Konusu Olması Meselesi	140

4. Din Felsefesinin Tanımı ve Konusu	141
5. Din Felsefesi ve Dinler Tarihi	146
6. Din Felsefesinin Yöntemi	147
a. Açıklama Yöntemi (<i>Méthode d'Explication</i>)	147
b. Yüzleştirme Yöntemi (<i>Méthode de Confrontation</i>)	148
c. Öncelik Yöntemi (<i>Méthode d'Anticipation</i>)	150
d. İdrak Yöntemi (<i>Méthode de Compréhension</i>)	151
da. Özel İndirgeme (<i>la réduction eidétique</i>)	151
db. Fenomenolojik İndirgeme	152
dc. Teşkil Etme veya Yeniden Teşkil Etme Derecesi	152
e. Temyiz Yöntemi (<i>Méthode de Discrimination</i>)	153
7. Din Felsefesinin Amacı	158
8. Din Felsefesi ve Din İlimleri	159
a. Karşılıklı İlişki	159
b. İçten İlişkiler	159
9. Yorum ve Değerlendirme	162

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NASIL BİR DİN FELSEFESİ?

A. DİN FELSEFESİNİN İMKANI PROBLEMİ	173
1. Din veya Felsefenin Önceliği	176
2. Neye Din Felsefesi Denebilir?	178
B. GENETİK VE İŞLEVSEL BİR DİN FELSEFESİ	180
DİN FELSEFESİYLE İLGİLİ KAYNAKLAR	187

ÖN SÖZ

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölüm Başkanlığının 1996-1997 Ders Yılı programlarında yer alan din felsefesi dersini bana tevdi etmeleri, bu küçük eserin ortaya çıkmasına fırsat teşkil etmiştir. Bunun için, bölüm başkanı sayın Prof. Dr. Coşkun Değirmencioglu Beye teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Esas itibariyle elinizdeki bu küçük eser, 1995-1996 ders yılı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi I. Yarıyıl Yüksek Lisans programında verdiğim “Din Felsefesinin Ana Meseleleri” adlı ders ile yukarıda ismi zikredilen bölümde verdiğim lisans dersi notlarından oluşmaktadır. Şekil ve muhteva bakımından eserin temel özelliği, öğrenciye din felsefesi hakkında bir başlangıç formasyon kazandırmaya yönelik bir ders kitabı oluşudur.

Başlangıçta bu çalışmayla ilgili bir kaç noktada okuyucuyu uyarmak istiyoruz.

1. Din felsefesi anlayışlarını anlatmaya çalıştığımız Batılı filozoflar, bazen her ne kadar genel bir din kavramıyla ilgileniyorlar ise de bu anlayışın ve genellemenin temelini, arka planını yine de Hıristiyanlık veya Yahudilik oluşturmaktadır, çoğu zaman genel din kavramıyla kastettikleri din, bu dinlerdir.

2. Genellikle çalışma boyunca, Batılı filozofların kendilerinin kullandığı teoloji kavramını kullandık; bunu kültürümüzdeki Kelam veya İlm-i Kelam ile karşılamadık. Çünkü Batı kültüründeki teoloji ile bizdeki Kelam, tamamen birbirleriyle örtüşmezler ve her zaman birbirlerine karşılık değildirler. Teoloji bir disiplin olarak, Kelam’dan daha kapsamlı-

dır; bu iki ilmin tabiatı ve gayeleri bakımından da farklar vardır.

3. Hegel'in din felsefesini anlatırken, çoğunlukla onun "Din Felsefesi Dersleri" adlı eserinin J. Gibelin'in yaptığı Fransızca çevirisini kullandık. Bu çevirinin çok hatalı olduğunu biliyoruz. Bunun için, gerekli olan yerde söz konusu eserin sadece ilk iki kısmını kapsayan A. Vera'nın Fransızca tercümesi (2 Cilt, Paris, 1876-7878) ile H. Glockner'in yayınladığı Almanca metne de baktık. Bu metin, Hegel'in bütün eserlerini içeren "Samtliche Werke" (Stuttgart, 3. Baskı, 1959)'nin 15. ve 16. ciltlerinde yer almaktadır.

Bu küçük eserin din felsefesi konusunda öğrenciye ve okuyucuya faydalı olacağını ümit ediyorum.

Mehmet BAYRAKDAR
Eylül, 1997-Ankara

KİTABIN KONUSU VE AMACI

Hemen belirtelim ki bu kitabın konusu ve amacı bir din felsefesi yapmak değildir. Burada üzerinde durmak istediğimiz şey, din felsefesi denen disiplini tanıtmaktır. Dolayısıyla akla gelebilecek şu ilk sorulara cevap aramaktır. Din felsefesi nedir? Ayrı otonom bir disiplin midir? Ayrı bir disiplin ise, doğrudan felsefî bir disiplin mi yoksa dinî bir disiplin midir? Din felsefesinin kendine has bir metodu var mıdır? Din felsefesi konusunda farklı anlayışlar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Dinler tarihi, din sosyolojisi, din fenomenolojisi, kelimeler veya teoloji gibi diğer din ilimleri arasında din felsefesinin yeri ve önemi nedir?

Bu ve benzer sorulara cevaplar arayarak veya din felsefesi konusunda yazarların bu sorulara daha önce vermiş oldukları cevapları tartışarak, öncelikle öğrenciye ve okuyucuya doğrudan din felsefesini bir disiplin olarak tanıtmak, esas amacımızdır.

Bu kitapçıyı yazarken, alışlagelmiş yönteme aykırı olarak önce tanım ve tariflerle işe başlamadık. Din felsefesinin tarihçesini ve bunun ortaya çıkmasına neden olan fikrî ortamı anlatmaya çalışarak konuya girdik. Daha sonra, farklı din felsefesi tanımlarının olduğunu göz önünde bulundurarak, din felsefesi anlayışlarına yer verdik. Son olarak, kendi açımızdan din felsefesini, konusu, yöntemi ve amacı açısından tanımlamaya çalıştık. Bunun için, okuyucu ilk bakışta bir din felsefesi tanımı aramasın, çünkü bunu başlangıçta değil en sonda yapmaya çalıştık.